

آموزه‌های امنیت اقتصادی در اندیشه سعدی

(مطالعه موردی: گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک)

منوچهر دانش‌پژوهان^۱

محمد اخگری^۲

چکیده

امروزه، دستیابی به توسعه همه‌جانبه ملی، متناسب با نیازهای جامعه در ابعاد گوناگون، در صورتی امکان‌پذیر است که در جامعه امنیت برقرار باشد. امنیت اقتصادی چهره جدید و مهم امنیت در دنیای معاصر است که در همه سطوح فردی، اجتماعی و ملی، توجه نظریه‌پردازان حوزه «امنیت» را به خود جلب کرده است؛ بنابراین، امنیت اقتصادی، به یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه‌یافتگی کشورها تبدیل شده است. گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک، گنجینه‌ای ارزشمند از تجارب سعدی در حوزه مسائل اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی هستند که امروزه می‌تواند در شناخت مسائل امنیت اقتصادی ایران بسیار مؤثر باشند؛ از این‌رو، این پژوهش، با این پرسش آغاز می‌شود که «آیا آموزه‌های امنیت اقتصادی در کتاب‌های گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک سعدی مطرح شده است؟» با توجه به موضوع اکتشافی بودن پژوهش، در ابتدا نمی‌توان برای آن فرضیه‌ای مطرح کرد. این پژوهش از نوع پژوهش‌های بنیادین نظری و کاربردی است که به روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته و یافته‌های آن با شیوه «تجزیه و تحلیل کیفی» و با روش «استدلال استقرایی» تحلیل شده است.

واژگان کلیدی: امنیت، امنیت اقتصادی، سعدی، گلستان، بوستان، نصیحه‌الملوک

جستار گشایی

روند جهانی شدن، گسترش تجارت بین‌الملل و جریان بین‌المللی سرمایه‌ها، مهم‌ترین عواملی هستند که امنیت اقتصادی را در صدر توجهات امنیتی قرار داده است. به گونه‌ای که فراهم کردن بسترهای مناسب برای حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و جذب سرمایه‌های خارجی در کشورها، بدون وجود امنیت اقتصادی میسر نیست (عزتی و دهقان، ۱۳۸۷: ۸). از سوی دیگر، در سال‌های اخیر از جمله تهدیدهای اصلی ایران، بی‌ثباتی اقتصادی است که در اثر تحریم‌های غرب و ناکارآمدی برخی از مدیران داخلی ایجاد شده است؛ بنابراین، شکاف بین فقرا و اغنیا در عرصه اقتصاد بیشتر شده است؛ از این رو ضروری است، برای بازتولید، تداوم و تقویت امنیت اقتصادی، به پشتوانه عظیم فرهنگی، تاریخی و میراث‌های ملی خود بازگردیم؛ چراکه بازشناسی و تثبیت مبانی امنیت اقتصادی، بر اساس میراث فرهنگی، سبب ایجاد ثبات در امنیت جامعه می‌شود. گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک سعدی، سرشار از موضوعاتی هستند که می‌توانند ما را برای بازتولید مصادیق امنیت اقتصادی، یاری نمایند.

بررسی متون گذشته از دیدگاه حال، سبب می‌شود که با بازخوانی اندیشه‌های پیشینیان، به درک بهتری از جامعه امروز خود برسیم. انسان با کاربرد و بهره‌برداری صحیح از مضامین ارزنده معنوی موجود در آثار سعدی، شامل گرانمایگی خرد، علم و عمل، می‌تواند راه تکامل و ارتقای معنوی و مادی خویش را هموار سازد و سعادت دنیا و آخرتش را تأمین کند. پرسش این پژوهش این است که:

آیا آموزه‌های امنیت اقتصادی در کتاب‌های گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک سعدی مطرح شده است؟ پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی محتوای کتاب‌های گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک سعدی، بارزترین راهکارهای بهبود امنیت اقتصادی را بازشناسد.

شناسایی تهدیدات امنیت اقتصادی که در آثار سعدی بیان شده است، بیان راهکار برای حل مشکلات کشور در حوزه امنیت اقتصادی از فواید این پژوهش است.

روند جهانی شدن، گسترش تجارت بین‌الملل و جریان بین‌المللی سرمایه‌ها، مهم‌ترین عواملی هستند که امنیت اقتصادی را در صدر توجهات امنیتی قرار داده است. به طوری که فراهم کردن بسترهای مناسب برای حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و جذب سرمایه‌های خارجی در کشورها، بدون وجود امنیت اقتصادی میسر نیست. از آنجاکه ایران چند دهه است که از یک سو، با بی‌ثباتی‌های درونی اقتصادی و از سوی دیگر با سیاست‌های تحریمی اقتصادی غرب روبه‌روست، ضروری است، برای بازتولید، تداوم و تقویت امنیت اقتصادی، به پشتوانه عظیم فرهنگی، تاریخی و میراث‌های ملی خود بازگردیم.

پیرامون کتاب‌های گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک سعدی، کتاب‌ها و مقالات زیادی تألیف شده‌اند که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌گردد:

یزدان‌پرست، حمید (۱۳۹۲) آیین کشورداری از دیدگاه سعدی، فصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۹۰ و ۲۹۱. نویسنده در این ۲ مقاله، رابطه پادشاه و مردم را به بحث گذاشته و مستقیم به موضوع امنیت اقتصادی نپرداخته است.

کتابی، احمد (۱۳۹۰) در مقاله «جلوه‌های مدارا در آثار سعدی»، تهران: انتشارات اطلاعات. شاخص‌های مدارا را در دو گروه دسته‌بندی می‌کند الف) شاخص‌های مربوط به انگیزه و زمینه مدارا و ب) شاخص‌های مربوط به جلوه‌ها و آثار مدارا. ایشان خودشناسی را در ایجاد روحیه مدارا ضروری می‌داند؛ ولی به موضوع امنیت اقتصادی نپرداخته است.

کتابی، احمد (۱۳۹۶) سعدی و مسائل اجتماعی، تهران: انتشارات اطلاعات. نویسنده در این کتاب به چهار مقوله مدارا، نوع‌دوستی، استبدادستیزی و اقتصاد پرداخته است؛ ولی به موضوع امنیت اقتصادی نپرداخته است.

کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۹۹) شاعر عشق و زندگی: سعدی، تهران: انتشارات مرکز. این کتاب شامل مقالاتی است که نویسنده درباره سعدی، در مجله ایران‌شناسی منتشر کرده است و درباره زندگی سعدی و تحلیل چند اثر از سعدی است و به موضوع امنیت اقتصادی نپرداخته است.

این پژوهش، از نوع «پژوهش‌های بنیادین نظری و کاربردی» است.

مباحث مربوط به امنیت، مباحثی بین‌رشته‌ای است؛ ازاین‌رو، در این پژوهش تلاش شده است با دیدگاه کاربردی و به روش توصیفی و تحلیلی موضوع امنیت اقتصادی در کتاب‌های گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک سعدی بررسی گردد.

اطلاعات این پژوهش به روش کتابخانه‌ای، «متن‌خوانی» گردآوری شده و پس از «فیش‌برداری»، طبقه‌بندی شده‌اند.

در این پژوهش از شیوه «تجزیه و تحلیل کیفی» و روش استدلال استقرایی استفاده شده است. بدین صورت است که بر اساس مشاهده حکمی در جزئیات، به اثبات آن حکم در مورد کلی، حکم داده می‌شود.

ادبیات و مبانی نظری پژوهش

آموزه

مجموعه‌ای از نظریات و تعالیم علمی، فلسفی، سیاسی یا مانند آن‌ها را آموزه می‌گویند؛ فراتر از آن به معنای اصول عقاید، نظریه و دکترین یا رهنامه نیز به کار می‌رود (انوری، ۱۳۹۹: ذیل واژه آموزه). در این مقاله به مجموعه دیدگاه‌های سعدی درباره موضوعات مربوط به امنیت اقتصادی، به کاررفته است.

اقتصاد

اقتصاد در فارسی به معنای میانه‌روی و متعادل بودن دخل و خرج است و در اصطلاح، مطالعه چگونگی

استفاده از منابع کمیاب جامعه به‌منظور تولید کالاهای باارزش و توزیع بین افراد جامعه است (دومینیک سالواتوره، ۱۳۹۹: ۶)؛ به عبارت دیگر، بررسی روش‌های مختلف با هدف به کار بردن منابع کمیاب و محدود جامعه، برای تولید انواع کالاها و خدمات در جامعه به‌منظور ارضا و تأمین هر چه بیشتر و بهتر خواسته‌ها و نیازهای نامحدود افراد جامعه در علم اقتصاد صورت می‌گیرد (نخعی اغمیونی و نجارزاده، ۱۳۸۳: ۹۲)؛ بنابراین، اقتصاد مطالعه تولید و مصرف کالاها و نیز انتقال ثروت به تولید و به دست آوردن آن کالاها است. اقتصاد توضیح می‌دهد که چگونه مردم در بازار باهم تعامل می‌کنند تا آنچه را می‌خواهند به دست آورند و یا اهداف خاصی را به انجام برسانند. از آنجایی که اقتصاد نیروی محرکه‌ای برای تعاملات انسانی است، مطالعه آن، اغلب نشان می‌دهد که چرا مردم و دولت‌ها به شیوه‌های خاصی رفتار می‌کنند. دو نوع اصلی از اقتصاد وجود دارد: اقتصاد کلان و اقتصاد خرد. اقتصاد خرد بر اقدامات افراد و صنایع تمرکز دارد. نمونه‌های اقتصاد خرد، رفتارهای بین خریداران و فروشندگان، وام‌گیرندگان و وام‌دهندگان است. در طرف دیگر، اقتصاد کلان است که با تجزیه و تحلیل فعالیت‌های اقتصادی یک کشور و یا بازارهای بین‌المللی، چشم‌انداز بسیار گسترده‌تری دارد (ساموئلسن، ۱۳۸۴: ۶).

امنیت

امنیت انتظار نخست انسان‌ها از حکومت‌هاست. سازمان ملل متحد طی پژوهشی در این زمینه با عنوان «مفاهیم امنیت»، آن را چنین تعریف می‌نماید: امنیت یعنی اینکه کشورها هیچ‌گونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکرده و بتوانند آزادانه رشد و توسعه خود را دنبال کنند. در فرهنگ علوم سیاسی ذیل واژه امنیت آمده است: امنیت عبارت است از اساس آزادی کشور در تعقیب هدف‌های بنیادین خود و نبود ترس و خطر جدی از خارج نسبت به منافع سیاسی و حیاتی آن (نوروزی خیابانی، ۱۳۷۴: ذیل امنیت). بوزان امنیت را «محافظت در مقابل خطر، احساس ایمنی و رهایی از تردید» می‌داند (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۲). در فرهنگ اصطلاحات روابط بین‌الملل نیز این مفهوم بدین صورت تعریف شده است: امنیت حالتی است که ملتی بدون نگرانی از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی یا خاک خود به سر می‌برد (مرادیان، ۱۳۹۹: ۳). در واقع می‌توان گفت امنیت پدیده‌ای ادراکی و احساسی است؛ یعنی برای تحقق آن باید این اطمینان در ذهن توده مردم، دولت‌مردان و زمامداران و تصمیم‌گیرندگان به وجود آید که ایمنی لازم برای ادامه زندگی بدون دغدغه وجود دارد. بدیهی است که عوامل بیرونی در به وجود آمدن این ادراک و احساس به‌طور مستقیم نقش دارند؛ بنابراین تعاریف واژه‌نامه‌ها و صاحب‌نظران درباره مفهوم امنیت بر روی «احساس آزادی از ترس» و «احساس ایمنی» که ناظر بر امنیت مادی و روانی است تأکید دارند (دانش‌پوهان و سلیمانی، ۱۴۰۰: ۷). این پژوهش،

برآیند نظریات یادشده را که در مقاله مرجع امنیت در شاهنامه (همان: ۷) بیان شده است، اساس کار قرار داده است.

امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی، وضعیت باثباتی از شرایط و ساختار فعلی و افق معلوم و روشنی از آینده است که در آن فرد، جامعه، سازمان و دولت احساس رهایی از خطر کرده و به‌طور بهینه می‌توانند به تولید، توزیع و مصرف ثروت بپردازند؛ به عبارت دیگر، یک جامعه را زمانی می‌توان از لحاظ اقتصادی ایمن دانست که ثبات در آن جامعه وجود داشته باشد و خانوارها و بنگاه‌ها به‌عنوان مهم‌ترین نهادهای اقتصاد و بازار بتوانند در محیط رقابتی سالم و با میزان اطلاعات یکسان به بهینه‌سازی رفتار خود بپردازد. در حال حاضر، امنیت اقتصادی، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه‌یافتگی است. کشورهای در حال توسعه، جوامعی هستند که اولین و مهم‌ترین گام برای آن‌ها، دستیابی به امنیت اقتصادی است تا در پرتو آن به یک نظام اقتصادی مطلوب برای ارتقای تولید، دست‌یافته و آنگاه به رفاه اقتصادی یا کاهش کمبود کالاها و خدمات که هدف نهایی هر نظام توسعه‌یافته است، برسند. «امنیت اقتصادی ناظر بر روند طبیعی و رو به رشد فرایندهای اقتصادی و نهادهای تولید، توزیع و مصرف، حیات فعال و بدون دغدغه بنگاه‌های اقتصادی، مالی، بانکی، سرمایه‌ای و بیمه‌ای در بخش‌های عمومی، دولتی و خصوصی، تعامل سازنده با اقتصاد بین‌الملل و روند فرایندهای مبادلات و دادوستد در تجارت بین‌الملل و نظایر آن است» (حافظ‌نیا، ۱۴۰۰: ۲۵۰). امنیت اقتصادی به میزان دسترسی افراد به ضروریات زیستی (غذا، آب، سرپناه و...) مربوط بوده و در سطوح بالاتر با دامنه وسیعی از بحث‌های اساسی درباره اشتغال، توزیع درآمد و رفاه مرتبط است. تأمین این امنیت به معنی حفظ سطح مشخصی از استانداردهای زندگی است. از نظر رابرت ماندل، امنیت اقتصادی عبارت است از: «میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی» (ماندل، ۱۳۸۷: ۱۲۰). باری بوزان نیز از امنیت اقتصادی سخن رانده و در سه سطح فردی، گروه‌ها و طبقات به این موضوع می‌پردازد که در اینجا، سطح فردی تشریح می‌شود. از نظر وی، در سطح فردی، امنیت اقتصادی به میزان دسترسی انسان به ضروریات زیستی (غذا، آب، سرپناه و آموزش) مربوط است. در سطوح بالاتر، ایده امنیت اقتصادی با دامنه وسیعی از بحث‌های بسیار سیاسی درباره اشتغال، توزیع درآمد و رفاه مرتبط است. به نظر بوزان، امنیت اقتصادی فرد تنها به شرایط زیستی محدود نمی‌شود؛ بلکه تأمین این امنیت به معنی حفظ سطح مشخصی از استاندارد زندگی است و به‌عنوان نمونه؛ اشتغال یا حق حداقل دستمزد را باید از شرایط ضروری امنیت اقتصادی بدانیم (بوزان، ۱۳۷۸: ۱۹۱)؛ به عبارت دیگر، امنیت اقتصادی ناظر بر روند طبیعی و رو به رشد فرایندهای اقتصادی و نهادهای تولید،

توزیع و مصرف، حیات فعال و بدون دغدغه بنگاه‌های اقتصادی، مالی، بانکی، سرمایه‌ای و بیمه‌ای در بخش‌های عمومی، دولتی و خصوصی، تعامل سازنده با اقتصاد بین‌الملل و روند فزاینده مبادلات و داده و ستاده در بازار تجارت بین‌الملل و نظایر آن است. با توجه به موارد یادشده می‌توان گفت که امنیت اقتصادی عبارت است از آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در اجرا نشدن تعهدات و مطالبات و درعین‌حال، اطمینان یافتن از برخورداری از ثمره فعالیت‌هایی که درزمینه تولید ثروت و توزیع و مصرف آن صورت می‌گیرد؛ بنابراین، امنیت اقتصادی همان شرایط حیاتی اقتصادی بوده و عبارت است از برقراری نظم بین عوامل اساسی تهیه نیازمندی‌های زندگی انسان؛ یعنی منابع اولیه، تولید، توزیع کار و درآمد اعضای جامعه، به گونه‌ای که نیازهای ضروری آن‌ها تأمین شود و آن‌ها از نبود و یا حتی احتمال نبود این ضروریات، احساس خطر نکرده و آرامش و آسایش آن‌ها از بین نرود.

سعدی

ابو محمد مشرف‌الدین مصلح بن عبدالله، متخلص به سعدی، شاعر و نویسنده بزرگ قرن هفتم هجری (۶۹۱-۶۰۶) است. وی بدون تردید یکی از پنج شاعر اول زبان فارسی و از بزرگ‌ترین شاعران و نویسندگان ایران است که زیبایی کلام و شیوایی او در نظم و نثر شهرت جهانی داشته و زبانزد همگان است. سعدی، شاعری جهان‌گرد و مسافر سرزمین‌های دور بود که خود را با تاجران ادویه و کالا و زائرین اماکن مقدس همراه می‌ساخت. حکایت‌های بسیاری از پادشاهان شنیده و با روزگار مدارا می‌کرد. سعدی در سفرهای خود تنها به دنبال تنوع، طلب دانش و آگاهی از فرهنگ و رسوم مختلف نبود بلکه هر سفر برای او تجربه‌ای معنوی داشت. توشه این سفرها برای سعدی سرشار از قصه‌ها، روایات و مشاهدات بود که ریشه در واقعیت زندگی داشت؛ چنانچه در هر حکایت گلستان، هر عبارت از پس هزاران تجربه و آزمایش به شیوه‌ای یقینی بیان می‌شود، به طوری که هر حکایت بیش از اینکه جنبه تخیل و نظر داشته باشد، حاصل دنیای تجارب عملی است. شاید به همین دلیل عینی بودن، پند و اندرزهای سعدی بسیار دل‌نشین هستند، گرچه نحوه بیان هنرمندانه آن‌ها نیز سهم عمده‌ای در این آثار دارد (کتابی، ۱۳۹۶: ۱۵).

از سوی دیگر خلق بوستان و گلستان به فاصله چند ماه و سپس، نوشتن نصیحه‌الملوک، نشان از گنجینه دانایی، تجارب اجتماعی، ادبی و سیاسی سعدی دارد. آثار سعدی شیرازی علاوه بر اینکه عصاره و چکیده اندیشه‌ها و تأملات اجتماعی، سیاسی و تربیتی اوست، آینه ویژگی‌ها و خلق‌و‌خوی و منش ملتی کهن سال است؛ به همین سبب، هرگز شکوه و ارزش خود را از دست نخواهد داد (همان: ۱۷).

بوستان

بوستان اولین اثر سعدی به نظم بوده که تألیف آن در سال ۶۵۵ هجری قمری به پایان رسید. این کتاب

با یک مقدمه تقریباً طولانی آغاز شده و شامل ده فصل به نام‌های عدل، احسان، عشق، تواضع، رضا، ذکر، تربیت، شکر، توبه و مناجات و ختم کتاب می‌شود. سعدی مدینه فاضله‌ای را که به دنبال آن بود، در بوستان تصویر کرده است. صدای بشردوستانه سعدی در آنجا به گوش می‌رسد.

گلستان

گلستان به نثر آهنگین و آمیخته با نظم در سال ۶۵۶ هجری قمری نوشته شده و شامل هشت فصل به نام‌های سیرت پادشاهان، اخلاق درویشان، فضیلت قناعت، فواید خاموشی، عشق و جوانی، ضعف و پیری، در تأثیر تربیت و آداب صحبت است. گلستان را می‌توان یکی از تأثیرگذارترین کتاب‌های نثر فارسی دانست. در این کتاب، اوضاع فرهنگی و اجتماعی زندگی مردم آن زمان به زیبایی هرچه تمام‌تر به تصویر کشیده است.

نصیحه‌الملوک

این اثر سعدی محتوایی در پند و اخلاق دارد و در ۱۵۱ مورد حاکمان و زمامداران زمان خود را پند می‌دهد.

یافته‌های پژوهش و پردازش تحلیلی داده‌ها

بخش قابل‌توجهی از محتوای گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک را اندرزها و حکمت‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی و مباحث مربوط به کوشش در طلب روزی، فقر درویش و ثروت غنی، قناعت، افراط و تفریط، پرنشیدن دیده تنگ، قدرت پول و محتاج‌بودن اغنیا دربر گرفته است. بیان این موضوعات بر اثر تجربیات سعدی، مشکلات و تأثیرات اقتصادی عصر وی است که در جامعه کنونی ما نیز، هرکدام از این مباحث به امور اقتصادی (امنیت اقتصادی) مربوط می‌شوند. در این مقاله به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

کار و تلاش

دعوت سعدی از مردم برای کار و تلاش، می‌تواند بیانگر این نکته باشد که کار، تلاش و تولید، لازمه داشتن جامعه‌ای پویاست و برای داشتن زندگی مناسب باید کار و تلاش کرد؛ نکته‌ای که لازمه امروز جامعه ما برای رشد اقتصادی و ایجاد امنیت اقتصادی است. سعدی بر این باور است که:

«تا کسی رنج نبرد، گنج بر ندارد و تا جان در خطر نهند، ظفر نیابد» (گلستان: ۱۰۵).

از منظر سعدی فرد کاهل از فردی که در تکاپوست بازمی‌ماند. وی معتقد است باینکه خدا روزی‌رسان است؛ ولی انسان برای کسب روزی باید کوشش کند تا از رفاه و امنیت اقتصادی برخوردار شود.

خواب نوشین بامداد رحیل بازدارد پیاده را ز سبیل

(همان: ۳۱)

از دید سعدی، هیچ دست‌آوردی بدون کار و تلاش به دست نمی‌آید؛ اما باید به این نکته نیز دقت کرد که در جامعه سالم باید با ایجاد شغل و امکان تولید کالا و خدمات، زمینه کار و اشتغال افراد را فراهم کرد تا مردم نیز بتوانند با کارکردن، به رفاه، آرامش و امنیت اقتصادی برسند. وی در حکایتی در گلستان می‌گوید:

«پسر گفت: ای پدر! تا رنج نبری، گنج برنداری و تا جان بر خطر ننهی، بر دشمن ظفر نیابی و تا دانه پریشان نکنی^۱، خرمن برنگیری؛ نبینی به رنجی که بردم، چه تحصیل راحت کردم و به نیشی که خوردم، چه مایه عسل آوردم».

گر چه بیرون ز رزق نتوان خورد
غواص گر اندیشه کند، کام نهنگ^۲
در طلب کاهلی نباید کرد
هرگز نکند دُرّ گران‌مایه به چنگ

آسیاسنگ زیرین، متحرک نیست، لاجرم تحمل بارِ گران می‌کند.

چه خورد شیر شرزه^۳ در بُن غار
باز افتاده را چه قوت بُود؟
گر تو در خانه صید خواهی کرد
دست و پایت، چو عنکبوت بود
(همان: ۱۱۹)

در بوستان نیز، دستیابی به مرتبتی شایسته در امنیت اقتصادی را، بدون تلاش و کار، خیالی باطل معرفی می‌کند:

توقع مدار ای پسر! گر کسی
که بی سعی، هرگز به جایی رسید
(بوستان: ۲۸۶)

اهمیت توجه حکومت به کشاورزان (رعیت)

سعدی در بوستان در مورد اهمیت کشاورزی در اقتصاد، کشاورزان (رعیت) را ریشه و بنیاد نظام سیاسی می‌داند و بر پرداخت به موقع دستمزد آنان تأکید می‌کند و این کار را سبب افزایش انگیزه این طبقه از جامعه و ثبات در امنیت اقتصادی می‌داند:

رعیت، چو بیخند و سلطان درخت
مراعات دهقان کن از بهر خویش
درخت ای پسر، باشد از بیخ سخت
که مزدور^۴، خوش دل کند کار بیش
(بوستان: ۲۱۱)

۱. نیشانی

۲. اگر از کام غنک بترسد.

۳. درنده

۴. روزی و خوردنی

۵. مزدگیرنده

سعدی، برای پیشه‌وران و صاحبان حرفه‌ها و مشاغل، ارج و احترامی ویژه قائل است؛ چراکه آنان از ثمره تلاش، مهارت و تخصص خود امرارمعاش می‌کنند و در ضمن، به سبب نیاز مردم به شغل آن‌ها هیچ‌گاه در تأمین معاش خود درمانده نمی‌شوند و در تأمین امنیت اقتصادی خود و جامعه بسیار مؤثر هستند:

گر به غریبی رود از شهر خویش سختی و محنت نبرد پینه‌دوز
 ور به خرابی فتد از مملکت گرسنه خفتد ملک نیمروز
 (گلستان: ۱۴۴)

به پایان رسد کیسه سیم و زر نگردد تهی کیسه پیشه‌ور
 (بوستان: ۳۵۷)

تخصص‌گرایی

برابر اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ «حیثیت، جان، حقوق و شغل اشخاص از تعرض مصون است». تمام مباحث یادشده در این اصل، مربوط به امنیت است. از نظر سعدی، یکی از ضروریات انجام‌دادن شایسته کارها و امور، استفاده از افراد متخصص، کارآمد و صاحب تجربه است؛ چراکه بی‌دانشان و غیرمتخصصان، نه تنها توان انجام درست کارها را ندارند؛ بلکه آن حوزه تخصصی را نابود خواهند کرد. در گلستان آمده است:

«هر آن‌که نآزموده را کار بزرگ فرماید، با آن‌که (= علاوه بر آن‌که) ندامت برد، به نزدیک خردمندان، به خفتِ رای منسوب گردد».

ندهد هوشمندِ روشن‌رای به فرومایه کارهای خطیر^۱
 بوریا با ف^۲ اگر چه با فنده است نبردش به کارگاه حریر^۳
 (گلستان: ۱۶۰)

به پیکار دشمن، دلیران فرست هژیران^۴ به ناورد^۵ شیران فرست
 گرت مملکت باید آراسته مده کار معظم^۶ به نوحاسته^۷
 به خردان مفرمای کار درشت^۸ که سندان نشاید شکستن به مش
 رعیت‌نوازی و سرلشکری نه کاری است بازیچه و سرسری

۱. ارزشمند
۲. گلیم باف
۳. ایریشم باف
۴. شیران
۵. میدان جنگ
۶. بزرگ و تخصصی
۷. تازه کار و بی تجربه
۸. مهم و تخصصی

نخواهی که ضایع شود روزگار به ناکار دیده مفرمای کار

(بوستان: ۲۵۰)

سعدی در ابیات یادشده، بیشتر بر ضرورت داشتن تخصص و تجربه کافی مدیران، برای رسیدن به امنیت اقتصادی تکیه می‌کند.

بازرگانی

بازرگانی، شغلی است که دارای پیشینه‌ای درازدامن بوده و بازرگانان، از نظر اقتصادی اهمیت بسیار داشته است. سعدی در آثار خود، بارها از این طبقه با احترام یاد کرده است؛ زیرا به نقش آن‌ها در بحث امنیت اقتصادی به خوبی آگاهی داشته است. وی در گلستان، درباره اهمیت بازرگانی چنین گفته است: «سه چیز پایدار نماند: مال بی تجارت و علم بی بحث و مُلک بی سیاست» (گلستان: ۱۷۲).

وی در گلستان، به ساده‌ترین شکل ممکن اهمیت رونق تجارت (صادرات و واردات) را در کسب درآمد، تأمین بهای واردات و اثرات آن در رونق اقتصادی و تأمین امنیت اقتصادی یک سرزمین بیان کرده است: «پس نام نیکو و راحت و امن و ارزانی، غله و دیگر متاع، به اقصای عالم برود و بازرگانان و مسافران رغبت نمایند و قماش و... دیگر متاع‌ها بیاورند و ملک و مملکت آبادان شود و خزاین معمور» (نصیحه‌الملوک: ۸۷۱).

همچنین در بوستان، بر ضرورت تأمین امنیت بازرگانان، از جهات مختلف؛ به‌ویژه امنیت اقتصادی، تأکید فراوان کرده است. رعایت حقوق بازرگانان و ستم نکردن در حق آنان، همواره مورد تأکید سعدی بوده است. نکته دیگری که امروزه دارای اهمیت ویژه‌ای است، موضوع سرمایه‌گذاری خارجی در کشور است که تنها باوجود امنیت اقتصادی در کشور است که شکل می‌گیرد:

شهنشه که بازارگان را بخت^۱ در خیر بر شهر و لشکر بیست
 کی آنجا دگر هوشمندان روند چو آوازه رسم بد بشنوند
 نکو بایدت نام و نیکو قبول نکو دار بازارگان و رسول^۲

(بوستان: ۲۱۲)

رعایت حقوق بازرگانان و ستم نکردن در حق آنان، همواره مورد تأکید سعدی بوده است؛ زیرا امنیت اقتصادی را تأمین می‌کند:

«پادشاهی که بازرگانان را می‌آزارد، در خیر و نیک‌نامی را بر شهر و ولایت خود می‌بندد» (نصیحه‌الملوک: ۸۸۳).

ثروت

سعدی، کسب مال و ثروت حلال را صرفاً به‌وسیله تأمین نیازمندی‌های زندگی و کسب رفاه و آسایش

۱. آزار دادن

۲. فرستاده و نماینده اقتصادی کشورهای خارجی

می‌داند نه به‌منزله هدف از زندگی (کتابی، ۱۳۹۶: ۲۵۶). هنگامی که دولت برای مردم شغل ایجاد کند، آن‌ها نیز با کسب روزی حلال و پس‌اندازکردن می‌توانند ثروتی فراهم کنند؛ در آسایش زندگی کنند و به دیگران نیز یاری برسانند. در این حالت است که امنیت اقتصادی پایدار در کشور شکل می‌گیرد. وی در گلستان می‌گوید:

«مال از بھر آسایش عمر است نه عمر از بھرِ گردِ کردن مال» (گلستان: ۱۷۱).

وی در باب هشتم گلستان نیز می‌گوید:

«جوانمرد که بخورد و بدهد، به از عابدی که نخورد و بنهد» (گلستان: ۱۸۲).

همچنین در بوستان هم می‌گوید:

ز راز بھر خوردن بُود ای پسر! ز بھر نهادن، چه سنگ و چه زر

(بوستان: ۲۷۴)

توزیع ثروت

توزیع ثروت و درآمد، یکی از مهم‌ترین اصول چهارگانه (تولید، توزیع، مبادله و مصرف) علم اقتصاد است. توزیع عادلانه ثروت و درآمد کشور میان مردم، از دیرباز، یکی از دل‌مشغولی‌ها و دغدغه‌های انسان‌ها بوده است. توزیع ناعادلانه ثروت سبب ایجاد فاصله‌های طبقاتی در جامعه شده که خود تهدیدکننده امنیت اقتصادی جامعه خواهد بود؛ زیرا می‌تواند به شورش‌های اجتماعی در جامعه بینجامد. به همین سبب است که سعدی در گلستان می‌سراید:

آن‌که در راحت و تنعم زیست او چه داند که حالِ گرسنه چیست؟

حال درماندگان کسی داند که به احوال خویش درماند

(گلستان: ۱۸۴)

سعدی درباره تقسیم ثروت در جامعه در گلستان می‌گوید:

«مشغول کفاف از دولت عفاف محروم است و مُلک فراغت زیر نَگین رزق معلوم»؛ بدین معنی که کس که سخت‌درگیر و نگران تأمین معاش خود و خانواده‌اش است، در خطر بی‌دینی و ناپاکی خواهد بود و آسایش و حتی دین‌داری به داشتن رزق و روزی مناسب وابسته است (گلستان: ۱۶۴)؛ همان‌گونه که پیامبر (ص) می‌فرماید: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا» (اصول کافی، جلد ۲: ۳۰۷). سعدی در جای دیگری می‌گوید:

«چه مایه مستوران، به علت درویشی در عین فساد افتاده‌اند و عرضِ گرمی به باد داده‌اند».

با گرسنگی، قوّتِ پرهیز نماند اِفلاس، عینان از کف تقوا پُر باید

(همان: ۱۶۷)

وی در بیتی از بوستان، جنگجویی و دلاوری نظامیان را در صحنه نبرد، به تأمین معیشت آنان وابسته می‌داند و می‌گوید:

چو دارند گنج از سپاهی دریغ دریغ آیدش، دست بردن به تیغ
 چه مردی کند در صفِ کارزار که دستش تهی باشد و کار، زار
 (بوستان: ۲۴۹)

اعتدال در درآمد و هزینه

سعدی در آثار خود، افراد جامعه و خانواده‌ها را به رعایت انضباط مالی دعوت کرده و آنان را از هزینه‌های افزون، پرهیز داده است:

«ای فرزند! دخل آب روان است و عیش آسیای گردان یعنی خرج فراوان کردن مسلم کسی را باشد که دخل معین دارد».

چو دخلت نیست خرج آهسته‌تر کن که می‌گویند ملاحان سرودی
 اگر باران به کوهستان نبارد به سالی دجله گردد خشک‌رودی
 (گلستان: ۱۵۶)

زیرا می‌داند که انضباط مالی سبب ایجاد امنیت ملی پایدار در جامعه می‌شود. در بوستان نیز، درباره ضرورت اعتدال و آینده‌نگری در میزان درآمد و هزینه می‌گوید:

به سالی توان خرمن انداختن به یک دم، نه مردی بُود سوختن
 چو در تنگ‌دستی نداری شکیب نگه‌دار وقتِ فراخی، حسیب^۱
 به دختر چه خوش گفت بانوی ده که روز نَوا^۲، برگِ سختی پنه
 همه وقت بردار مشک و سبوی که پیوسته در ده روان نیست جوی
 (بوستان: ۲۵۸)

اسراف

سعدی، به سبب داشتن روحیه معتدل و میانه‌روی خود، با هرگونه زیاده‌روی و اسراف در مصرف اموال و کالا مخالف است (کتابی، ۱۳۹۶: ۲۳۹)؛ درحالی که در جامعه امروز ما در حوزه‌های گوناگون؛ مانند مصرف سوخت، غذا، پوشاک و ... اسراف دیده می‌شود که خود یکی از موارد تهدید امنیت اقتصادی است. سعدی در گلستان، ضمن بیان حکایتی از درویشی برهنه که با اسراف زیاد، هدیه (در معنای امروزی یارانه) پادشاه (در معنای امروزی دولت) به وی را (در شرایطی باید اقتصاد مقاومتی را پیشه کرد)

۱. حساب و کتاب

۲. رفاه و توانگری

در اندک زمانی می‌خورد و دوباره برای دریافت هدیه به درگاه پادشاه می‌رود، می‌گوید:

«پادشاه روی در هم کشید و گفت: این گدای مَبْدَر^۱ را برانید که چندان نعمت، به چندین مدّت برانداخت، برانید که خزانه بیت‌المال، لقمه مساکین است نه طعمه اخوان الشیاطین^۲. یکی از وزرای ناصح گفت: چنین کسان را وجه کفاف به تفاریق مجری^۳ باید داشت تا در نفقه اسراف نکنند» (گلستان: ۴۸).

وی در جای دیگری می‌گوید:

«دست عطا تا توانی گشاده دار، مگر آن‌گاه که دخل با خرج وفا نکند که بخل و اسراف هردو مذموم است» (نصیحه‌الملوک: ۸۷۴).

وی در بوستان، مردم را از اسراف پرهیز می‌دارد و در رعایت اعتدال، برای رسیدن به امنیت اقتصادی پایدار می‌گوید:

مگوی و منه تا توانی قدم	از اندازه بیرون و از اندازه کم
	(بوستان: ۳۴۴)

درجای دیگر از همین کتاب می‌گوید:

ملاکت‌کنی، گفتش ای باددست	مگوی و منه تا توانی قدم
به سالی، توان خرمن انداختن	به یک دم، نه مردی بود سوختن
	(بوستان: ۲۵۷)

مالیات

سعدی، مهم‌ترین پایه معیشت لشکریان و اساس هزینه‌های جاری مملکت را «خراج» یا مالیات رعیت می‌داند؛ بنابراین، پادشاهی که از دست‌رنج مردم، مملکت‌داری می‌کند، شایسته نیست که آنان را بیازارد. مالیاتی که مردم می‌دهند، برای اداره کشور است و باید با میزان درآمد آن‌ها در سایه وجود امنیت اقتصادی که دولت ایجاد می‌کند، متناسب باشد. اگر نظام سیاسی کشور، برای افزون‌طلبی خود، مالیات را افزایش دهد، سبب گریز و دربه‌داری طبقات اجتماعی و سرانجام نابودی امنیت اقتصادی و فروپاشی نظام سیاسی کشور می‌گردد؛ پادشاه یا امیری که پرکردن خزانه یا تأمین هزینه‌ها را به هر طریقی جایز می‌داند و از طریق اخذ، مالیات‌های گزاف، موجبات آزار و اذیت زیردستان و رعایا را فراهم می‌کند، سبب می‌شود که خیروبرکت از سرزمینش رخت بربندد. وقتی کشاورزان دسته‌دسته روستاها را ترک کردند؛ از چه کسی می‌توان مالیات گرفت؟ از این‌روست

۱. اسراف‌کننده

۲. اشاره‌ای به آیه ۲۷ سوره اسری: «إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ» (همانا اسراف‌کنندگان، برادران شیطان هستند).

۳. به تدریج، اندک‌اندک

که سعدی در بوستان می‌گوید:

دگر خواست کافزون کند تاج و تخت	بیفزود بر مرد دهقان خراج
طمع کرد بر مال بازارگان	بلا ریخت بر جان بیچارگان
که تاج‌جمع کرد آن زر از گربزی ^۱	پراکنده شد لشکر از عاجزی
وفا در که جوید، چو پیمان گسیخت؟	خراج از که خواهد چو دهقان گریخت

(بوستان: ۲۳۱)

رعایت عدالت

لزوم رعایت «عدالت» و «انصاف» بارها مورد تأکید سعدی قرار گرفته است. در باب سوم گلستان، سعدی از زبان یک سائل مغربی (گدای اهل مراکش) ساکن شام به‌طور غیرمستقیم توانگران (و مدیران حوزه اقتصادی) را به رعایت انصاف و مستمندان را به قناعت یا دوری جستن از «افزون‌طلبی» فرامی‌خواند:

«خواهنده مغربی در صفِ بزازان حلب می‌گفت: ای خداوندان نعمت، اگر شما را انصاف بودی و ما را قناعت، رسم سؤال^۲ از جهان برخاستی» (گلستان: ۹۹).

در حکایتی دیگر، سعدی ما را از تصاحب اموال یا کالای دیگران بدون پرداخت بهای آن بر حذر می‌دارد، زیرا این کار را تعدی به حقوق دیگران و نابودی امنیت اقتصادی تلقی می‌کند:

«آورده‌اند که نوشین‌روان عادل را در شکارگاهی صیدی کباب کردند و نمک نبود. غلامی به روستا رفت تا نمک آرد. نوشین‌روان گفت: نمک به قیمت بستان تا رسمی نشود و ده خراب نگردد. گفتند از این قدر [نمک] ده به خلل آید؟ گفت: بنای ظلم در جهان، اول اندک بود؛ هر که آمد بر او مزیدی کرد تا بدین غایت رسید» (گلستان: ۵۵).

وی در کتاب نصیحه‌الملوک، امنیت اقتصادی را نتیجه رعایت عدالت نظام حاکم نسبت به مردم می‌داند و می‌گوید:

«پادشاهانی که مشفق درویشند، نگهبان مُلک و دولت خویشند، به حکم آنکه عدل و احسان و انصاف خداوندان^۳ مملکت، موجب امن و استقامت رعیت است و عمارت و زراعت بیش اتفاق افتد. پس نام نیکو و راحت و امن و ارزانی غلّه و دیگر متاع به اقصای عالم برود و بازرگانان و مسافران رغبت نمایند و قماش و غلّه و دیگر متاع‌ها بیارند و مُلک و مملکت آبادان شود و خزاین

۱. زرنگی

۲. گدایی

۳. حاکمان

معمور^۱ و لشکریان و حواشی^۲ فراخ دست^۳، نعمت دنیا حاصل و به ثواب عقبی واصل و اگر طریق ظلم رود، برخلاف این».

ظالم برفت و قاعده زشت از او بماند عادل برفت و نام نکو یادگار کرد

(نصیحه‌الملوک: ۸۷۱)

قناعت

برخلاف تصور مردم عامه، قناعت، کم مصرف کردن در امور اقتصادی نیست. قناعت؛ یعنی افراد جامعه در امور اقتصادی خود میانه روی و تعادل برقرار کنند. انسانی قانع محسوب می شود که توانگری او را به اسراف و زیاده روی سوق ندهد؛ فقر او را به انحراف نکشاند و به اصطلاح «دخلش با خرجش جور دریاید». به دیده سعدی، توانگری در قناعت کردن است، وی قانع بودن فرد را به داشته های خود، بر چشم نداشتن به دست دیگران ترجیح می دهد.

ای قناعت توانگرم گردان که ورای تو هیچ نعمت نیست

(گلستان: ۹۹)

سعدی در حکایتی دیگر می گوید:

«بازرگانی را دیدم که صدوپنجاه شتر بار داشت و چهل بنده و خدمتکار. شبی در جزیره کیش مرا به حجره خویش درآورد. همه شب نیارمید از سخن های پریشان گفتن که فلان انبازم به ترکستان و فلان بضاعت به هندوستان و این قباله فلان زمین است و فلان چیز را فلان زمین. گاه گفתי خاطر اسکندریه دارم که هوایی خوش است. باز گفתי: نه که دریای مغرب مشوش است. سعدیا! سفری دیگرم در پیش است اگر آن کرده شود، بقیت عمر خویش به گوشه ای بنشینم. گفتم: آن کدام سفر است؟ گفت: گوگرد پارسی خواهم بردن به چین که شنیدم قیمتی عظیم دارد و از آنجا کاسه چینی به روم آرم و دیبای رومی به هند و فولاد هندی به حلب و آبگینه حلبی به یمن و برد بمانی به پارس و از آن پس، ترک تجارت کنم و به دکانی بنشینم. انصاف از این ماخلولیا چندان فروگفت که بیش طاقت گفتنش نماند. گفت: ای سعدی تو هم سخنی بگو از آن ها که دیده ای یا شنیده ای. گفتم:

آن شنیدستی که در اقصای غور بارسالاری بیفتاد از ستور

گفت چشم تنگ دنیا دوست را یا قناعت پر کند یا خاک گور»

(گلستان: ۱۰۹)

۱. آباد

۲. اطرافیان

۳. دارای امکانات

وی در بوستان نیز درباره قناعت می‌گوید:

خدا را ندانست و طاعت نکرد که بر بخت و روزی قناعت نکرد
قناعت توانگر کند مرد را خبر کن، خریص جهانگرد را
(بوستان: ۳۳۳)

بنابراین، قناعت، در شرایط کنونی کشور می‌تواند یکی از بهترین راهکارهای اقتصاد مقاومتی برای تقویت امنیت اقتصادی کشور باشد.

رانت (درآمد بدون انجام کار)

رانت یا ویژه‌خواری، درآمدی است که از فرصت‌ها و موقعیت‌های برتر، به‌دست‌آمده باشد؛ ثروت حاصل از کار غیرتولیدی و بادآورده است (انوری، ۱۳۹۸: ۳۵۵۶). رانت، یکی از شدیدترین بیماری‌های اقتصادی است که می‌تواند با ایجاد شکاف طبقاتی در جامعه آن را به دو طبقه دارا و ندار تقسیم کند. این وضعیت می‌تواند به فروپاشی نظام اقتصادی بینجامد؛ زیرا رفاه عمومی را از بین برده و همه ثروت جامعه در دست طبقه‌ای خاص که از طریق داشتن رابطه با مقامات انباشته می‌شود؛ بنابراین، می‌توان آن را یکی از بزرگ‌ترین عوامل ایجاد نابودی امنیت اقتصادی و حتی امنیت سیاسی دانست. سعدی در گلستان می‌گوید:

به رنج و سعی، کسی نعمتی به‌دست‌آورد دگر کس آید و بی‌رنج و سعی بردارد
(گلستان: ۱۶۶)

رباخواری

ربا در اصطلاح، به معنی گرفتن یک مال، در عوض پرداخت مالی از همان جنس است که میزان یکی زیاده‌تر از دیگری باشد. رباخواری از بیماری‌های اقتصادی است که می‌تواند امنیت اقتصادی یک کشور را به شدت تهدید کند؛ ازاین‌رو سعدی در حکایتی از بوستان می‌گوید:

سپه‌کاری^۱ از نردبانی فتاد شنیدم که هم در نفس، جان بداد
پسر چند روزی گرستن گرفت دگر با حریفان نشستن گرفت
به خواب اندرش دید و پرسید حال که چون رستی از حشر و نشر و سؤال؟
بگفت: ای پسر! قصه بر من مخوان به دوزخ درافتادم از نردبان
نکوسیرتی، بی‌تکلف برون به از نیکنامی، خراب‌اندرون
به نزدیک من، شبرو^۲ راهزن به از فاسق پارسا پیرهن

(بوستان: ۳۳۰)

۱. رباخوار

۲. دزد

سرمایه

در علم اقتصاد، سرمایه، اساس کسب و کار، تولید یا ارائه خدمات است؛ در حالت کلی می‌توان سرمایه را هر نوع دارایی مالی یا ارزش دارایی‌های مالی؛ مانند کارخانه، دستگاه‌های انجام کار و ... دانست. سعدی، دوام ثروت یا بقای سرمایه را در به کار انداختن آن در تجارت می‌داند؛ زیرا سرمایه‌ای که در تجارت به کار افتد، از طریق سودی که تحصیل می‌کند، بر مقدار آن افزوده می‌شود و خطر نقصان یا تحلیل رفتن آن را تهدید نمی‌کند؛ بنابراین، رونق سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در اقتصاد کشور را می‌توان تأمین‌کننده امنیت اقتصادی دانست. در آثار سعدی، چند جا به موضوع سرمایه اشاره شده است:

سرمایه مالی

منظور سرمایه‌ای است که منشأ سود یا زیان است و بیشتر به صورت پول رایج آن زمان (دینار و درهم) استفاده می‌شده است:

به مایه توان ای پسر! سود کرد چه سود افتد آن را که سرمایه خور^۱

(بوستان: ۳۸۱)

سرمایه به صورت مواد اولیه (مانند بذر)

کنون وقت تخم است اگر پروری گر امیدواری که خرمن بری

(بوستان: ۳۸۱)

خطرپذیری در سرمایه

سعدی به افرادی که به علت کم‌تجربگی، نداشتن شم اقتصادی یا عواملی که خارج از حیطه اختیار آن‌هاست، سرمایه خود را ازدست داده و زیان می‌بینند، رهنمود می‌دهد که این موضوع را پوشیده نگهدارند؛ زیرا رقابت تجاری زیاد است و برخی از تجار ممکن است از شکست رقبای خود شادمان شوند یا آن‌ها را به خاطر خطایی که مرتکب نشده‌اند، سرزنش کنند که در این صورت، ملامت رقبای تجاری، اندوه ناشی از زین در سرمایه را دوچندان خواهد کرد و امنیت اقتصادی آن‌ها را از بین می‌برد. وی در گلستان می‌گوید:

«بازرگانی را هزار دینار خسارت افتاد. پسر را گفت: نباید که این سخن با کسی در میان نمی‌گفت: ای پدر! فرمان تو راست. نگوییم؛ ولیکن خواهم مرا بر فایده این مطلع گردانی که مصلحت در نمان داشتن چیست؟ گفت: تا مصیبت دو نشود؛ یکی نقصان مایه و دیگر شتات همسایه» (گلستان: ۱۲۱).

وام‌دهی و وام‌گیری

سعدی برای اعطای وام یا رفع گرفتاری‌های مادی نیازمندان، ضوابطی تعیین کرده است. آدمی نباید

عنان مال خود را به دست هر کس و ناکسی بسپارد. وام‌گیرنده باید پای‌بند تکالیف شرعی خود باشد تا شایستگی اخذ وام را داشته باشد (سیدصدر، ۱۳۹۴: ۱۷۲). در جامعه امروز نیز می‌بینیم که افرادی به واسطه ارتباطاتی که با مقامات دارند، وام‌های بسیار کلان می‌گیرند و آن را پس نمی‌دهند؛ این موضوع سبب نارضایتی شدید مردم شده و می‌تواند یکی از تهدیدات بالقوه امنیت اقتصادی باشد. از دید سعدی، به افراد بی‌نماز نمی‌توان وام داد و مطمئن بود که دین خود را ادا خواهند کرد. کسی که به تعهدات خود در قبال آفریدگار عمل نمی‌کند، از انجام تعهد خود در برابر بندگان خدا هم ترسی نخواهد داشت؟ وی در گلستان می‌گوید:

وامش مده آن‌که بی‌نماز است گرچه دهندش ز فاقه^۱ باز است
 کو فرض^۲ خدا نمی‌گزارد از قرض تو نیز غم ندارد

(گلستان: ۱۸۴)

از شواهد موجود چنین برمی‌آید که در زمان سعدی نیز صاحبان نقدینگی، از نگرانی امکان پس‌ندادن وامشان از طرف وام‌گیرندگان، تمایل چندانی به وام‌دادن نداشته‌اند. وی در بیان حکایتی در گلستان می‌گوید:

«مریدی گفت پیر را: چه کنم کز [مراجعه] خلاق به رنج اندرم؛ از بس که به زیارت من همی آیند و اوقات مرا از تردد ایشان تشویش همی باشد؟ گفت: هرچه درویشانند، مر ایشان را وامی بده و هرچه توانگراند، از ایشان چیزی بخواه که دیگر، یکی گرد تو نگردد» (گلستان: ۹۲).

کم‌فروشی

از صفات نکوهیده‌ای است که در بین برخی از کسبه رواج داشته و متأسفانه در چند سال اخیر نیز در موارد بسیاری، شاهد آن بوده و هستیم؛ مواردی مانند کم‌فروشی در نان، لبنیات، اجناس بسته‌بندی‌شده و ... موارد یادشده، به حس اعتماد مردم جامعه به نظام اقتصادی کشور آسیب شدیدی می‌رساند و یکی از موارد از بین رفتن امنیت اقتصادی است. سعدی از کم‌فروشی انتقاد کرده است.

در «بوستان» سرگذشت دزدی بیان شده است که هنگام عبور از دروازه یکی از شهرها، از بقال سرکوپه کالایی را خریداری می‌کند. بقال بی‌انصاف معادل نیم دانگ (حدود مثقال) از کالای او می‌دزدد؛ یعنی جنس به او کمتر می‌دهد. دزد بیچاره از این کار ناراحت می‌شود و دست به دعا برمی‌دارد که خداوند راهزن شبانه را از آتش دوزخ معاف کن؛ زیرا بقال این شهر در روز روشن، روی دست من بلند شده و نیم مثقال از جنس مرا به سرقت برده است! (سیدصدر، ۱۳۹۴: ۱۶۵).

شنیدم که دزدی در آمد ز دشت ز دروازه سیستان برگذشت

۱. فقر و تنگدستی

۲. عمل واجب

ز بقال آن کوی چیزی خرید
و زان چیز، بیچاره خیری ندید
بدزدید بقال از او نیم دانگ^۱
برآورد دزد سیه کار بانگ:
به شب هستم از فعل خود خوفناک
به روز این ندارد ز کس ترس و باک
خدایا تو شبرو^۲ به آتش مسوز
که ره می‌زند سیستانی به روز

(بوستان: ۳۵۳)

همچنین در جای دیگر از بوستان، نادرستی ترازوی برخی از کاسبان کم‌فروش را بیان می‌کند:
اگر محتسب گردد، آن را غم است
که سنگ ترازوی بارش کم است

(بوستان: ۲۱۹)

خزانه دولت

خزانه از دیرباز، به‌عنوان نهاد متصدی دریافتی‌ها و پرداختی‌های دستگاه حکومت و محل ثبت و ضبط و رسیدگی به دارایی‌ها و بدهی‌های آن، نقش و اهمیت بسزایی در سازمان اداری حکومت داشته است تا آنجایی که می‌توان نهاد یادشده را وزارت امور اقتصادی و دارایی امروز دانست (کتابی، ۱۳۹۶: ۲۸۴). هرگونه اهمال و اشتباه در محاسبه درآمد و هزینه مملکت و یا دست‌درازی در این نهاد، بسیار خطرناک بوده و امنیت اقتصادی جامعه را با تهدید روبه‌رو خواهد کرد. سعدی در بوستان، ضمن بیان حکایتی کوتاه، از قول پادشاهی قناعت‌پیشه که برای پوشش خود به لباسی کم‌بها بسنده کرده، می‌گوید:

بگفت: این قدر، بستر و آسایش است
و زین بگذری، زیب و آرایش است
نه از بهر آن می‌ستانم خراج
که زینت کنم بر خود و تخت و تاج
مراهم ز صد گونه آرز و هواست
ولیکن، خزینه نه تنها مراست
خزاین پر از بهر لشکر بُود
نه از بهر آذین و زیور بُود

(بوستان: ۳۲۱)

و در جای دیگر از همین کتاب می‌گوید: خزانه مملکت متعلق به مردم است و آن را باید برای مردم خرج کرد.

دلِ دوستان جمع بهتر که گنج
خزینه تھی، به که مردم به رنج

(بوستان: ۳۲۸)

۱. واحد وزن، معادل ۸ جو

۲. دزدی در شب

۳. قصد بازرسی داشته باشد.

نتیجه گیری

در شرایط کنونی که معضل اقتصاد به مهم‌ترین مسئله امنیتی کشور تبدیل شده است، ایجاب می‌کند که برای عبور از این بحران امنیتی، راهبردهای مناسب شناسایی و به کار گرفته شود. سعدی در آثار خود؛ به‌ویژه گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک، سیمای فرد دنیادیده‌ای را دارد که در فکر پایداری امنیت اقتصادی جامعه خویش است و می‌خواهد مردم و نظام سیاسی را به شاه‌راه درست اقتصادی رهنمون کند. وی در سه اثر یادشده، دیدگاه‌های ارزشمندی در زمینه مسائل امنیت اقتصادی بیان کرده، به گونه‌ای که آن‌ها، به یک دوره کامل از مباحث مربوط به حوزه سبک عملی ایجاد امنیت اقتصادی جامعه در زمینه‌های گوناگون تبدیل شده است. بخش قابل توجهی از محتوای گلستان، بوستان و نصیحه‌الملوک را مباحث مربوط به کوشش در طلب روزی، اختلاف طبقات اقتصادی، رعایت عدالت، وضعیت بازار، افراط و تفریط، مالیات، قدرت پول و ... که تأمین کننده امنیت اقتصادی جامعه است، دربر گرفته است. بیان این موضوعات بر اثر تجربیات سعدی، بیان مشکلات و تأثیرات اقتصادی عصر وی است که در جامعه کنونی هرکدام از این مباحث به امنیت اقتصادی ما مربوط می‌شوند و مشکلات امروزی جلوه‌گر و پررنگ‌تر می‌نماید. سعدی از فسادهای اقتصادی زمان خود که سبب اختلاف و ایجاد شکاف اقتصادی میان طبقات اجتماعی شده گله می‌کند؛ همچنین از بی‌توجهی حاکمان بر زیردستان که موجب به وجود آمدن نابسامانی‌های اقتصادی در بین یک نظام می‌شود، شکوه می‌کند. او تلاش کرده است، موضوعات مربوط به امنیت اقتصادی را در قالب پند و اندرز به حاکمان و مردم جامعه تفهیم نماید؛ بنابراین، با توجه به یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آن‌ها با شیوه استدلال استقرایی، این فرضیه شکل می‌گیرد که توجه ویژه سعدی در سه کتاب یادشده، به امنیت اقتصادی در جامعه، شامل امکان کار و تلاش برای ایجاد امنیت شغلی مردم جامعه، اهمیت توجه حکومت به کشاورزان (پیشه‌وران) و مراقبت از امنیت مشاغل موجود در جامعه، استفاده از تخصص‌گرایی در مشاغل مدیریت اقتصادی و بازرگانی، تولید و توزیع مناسب ثروت در جامعه برای رفاه اقتصادی تمام طبقات اجتماعی جامعه، اعتدال در درآمد و هزینه و کنترل تورم، جلوگیری از اسراف در نهادهای خصوصی و دولتی، دریافت مالیات به‌ویژه از طبقات پردرآمد جامعه، رعایت عدالت بین تمام طبقات جامعه، گسترش فرهنگ قناعت (اقتصاد مقاومتی) در میان تمام طبقات جامعه، برخورد شدید و جدی با پدیده رانت (درآمد بدون انجام کار) در تمام طبقات جامعه، جلوگیری از رباخواری در میان تمام طبقات اقتصادی، حمایت از سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی برای ایجاد رونق اقتصادی، وام‌دهی به مشاغل فعال برای ایجاد رونق اقتصادی، جلوگیری از کم‌فروشی و فساد اقتصادی و نظارت دقیق بر خزانه دولت برای ایجاد امنیت اقتصادی پرداخته است؛ زیرا هرگونه بی‌توجهی و خروج از هنجارهای یادشده می‌تواند، جامعه را با تهدید امنیت اقتصادی روبه‌رو کند؛ بنابراین، کاربردی کردن اندیشه‌های بزرگانی مانند سعدی و به کارگیری آن‌ها در مدیریت اقتصادی

کشور، امروزه می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل و مشکلات اقتصادی روز جامعه، در توسعه امور اقتصادی جامعه مؤثر واقع شده و به ایجاد امنیت اقتصادی بینجامد.

منابع:

- قرآن کریم، (۱۳۸۷) ترجمه آیت‌الله مشکینی، قم: انتشارات الهادی.
- انوری، حسن (۱۳۹۹) فرهنگ بزرگ سخن، ۸ جلدی، تهران: انتشارات سخن.
- بوزان، باری (۱۳۷۸) مردم دولت‌ها و هراس، ترجمه مجموعه مترجمان، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و همکاران (۱۴۰۰) بررسی و ارزیابی متغیرهای اقتصادی مؤثر بر قدرت ملی کشورها، تهران: فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و یکم، شماره ۶۲، پاییز ۱۴۰۰، صص: ۲۶۹-۲۴۱.
- دانش‌پژوهان منوچهر و سلیمانی، صدیقه (۱۴۰۰) مرجع امنیت در شاهنامه فردوسی، تهران: فصلنامه علمی-پژوهشی امنیت‌پژوهی، سال بیستم، شماره ۷۵، پاییز ۱۴۰۰، صص: ۲۲-۵.
- دومینیک، سالواتوره و یوجین، ادیو (۱۳۹۹) اصول علم اقتصاد، مترجمان: ضیایی بیگدلی، محمد و مهدی‌پور، نوروزعلی، چاپ ششم، تهران: انتشارات بازتاب و کوهسار.
- ساموئلسون، پل (۱۳۸۴) اصول علم اقتصاد، ترجمه: محمدخان، مرتضی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- سعدی، مصلح بن عبدالله (۱۳۹۴) کلیات سعدی، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- سیدصدر، محمدتقی (۱۳۹۴) سعدی و اقتصاد، تهران: انتشارات فردوس.
- کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۹۹) شاعر عشق و زندگی: سعدی، تهران: انتشارات مرکز.
- کتابی، احمد (۱۳۹۰) در مقاله «جلوه‌های مدارا در آثار سعدی»، تهران: انتشارات اطلاعات.
- کتابی، احمد (۱۳۹۶) سعدی و مسائل اجتماعی، تهران: انتشارات اطلاعات.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۶) اصول کافی، ترجمه صادق حسن‌زاده، جلد ۲، تهران: انتشارات قائم آل محمد.
- ماندل، رابرت (۱۳۸۷) چهره متغیر امنیت ملی، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مرادیان، محسن (۱۴۰۰) مبانی نظری امنیت، تهران: انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی.
- نخعی آغمیونی، منیژه و نجازاده، رضا (۱۳۸۲) واژه‌های کلیدی اقتصاد خرد و کلان، تهران: انتشارات چاپ و نشر بازرگانی.
- نوروزی خیابانی، مهدی (۱۳۷۴) فرهنگ لغات و اصطلاحات سیاسی: انگلیسی-فارسی، تهران: نشر نی.
- یزدان‌پرست، حمید (۱۳۹۲) آیین‌کشورداری از دیدگاه سعدی، فصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۹۰ و ۲۹۱.

تبیین نماگرهای هوشمندسازی مؤثر بر امنیت و حریم خصوصی

حسین ذوالفقاری^۱

چکیده

امنیت مهم‌ترین آرمان هر کشوری تلقی می‌شود، که به شدت تحت تأثیر گسترش روزافزون تکنولوژی اطلاعات و تحولات علم و صنعت قرار گرفته است. این امر موجب شد که در راستای پاسخ‌گویی به نیازهای جدید جوامع و متناسب با تحولات رویکرد نوین «هوشمندسازی» با به عرصه حضور گذارد. هوشمندسازی از فن‌آوری‌های اطلاعات و ارتباطات در جهت کاهش یا حذف مشکلات پیش‌روی جوامع و بهبود کیفیت زندگی شهروندان بهره می‌برد. در این مقاله به تبیین نماگرهای هوشمندسازی مؤثر بر امنیت و حریم خصوصی و بررسی اجمالی این رابطه پرداخته شده است. پژوهش حاضر از نوع آمیخته می‌باشد. جامعه آماری بخش کیفی ۱۸ نفر از خبرگان نیروی انتظامی بود که با آنها مصاحبه نیمه ساختار یافته انجام شد. مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوای قراردادی تجزیه و تحلیل شدند. پایایی داده‌ها با ضریب هولستی و روایی آنها با روش دلفی و ضریب کندال بررسی و مورد تأیید قرار گرفت. بمنظور اعتبارسنجی داده‌ها از معادلات ساختاری بهره گرفته شد. جامعه آماری این بخش ۱۰۰ نفر از فرماندهان و نیروهای ستادی ناجا بودند که بصورت هدف‌مند انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق ساخته بود که روایی آن با CVR و CVI و آلفای کرونباخ بررسی و مورد تأیید قرار گرفت. براساس یافته‌ها ساختمان هوشمند، دولت هوشمند، تحرک هوشمند، جامعه هوشمند، خدمات عمومی هوشمند و اقتصاد هوشمند، شش مؤلفه هوشمندسازی است که بر امنیت و حریم خصوصی اثرگذار می‌باشند. در میان این پنج شاخص، اقتصاد هوشمند بیشترین تأثیر را بر امنیت و حریم خصوصی دارد.

واژگان کلیدی: هوشمندسازی، امنیت، حریم خصوصی، فن‌آوری‌های اطلاعات و ارتباطات